

EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA XALQARO VA MILLIY TAJRIBA

BOBOEVA Mohim Shukurovna,

Toshkent davlat transport universiteti

“Ijtimoiy fanlar” kafedrasini mustaqil tadqiqotchisi.

“Mexnat va ijtimoiy munosabatlar Akademiyasi” o‘qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ekologik barqarorlikni ta'minlashning umumiy va zarur jihatlari, atrof- muhit va biologic xilma – xillikni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan foydalanish, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishning mamlakat ekologik barqarorligiga ta'sirini O'zbekiston va Xalqaro tajribalarni o'rgangan holda ochib berishga qaratilgan.

***Kalit so'zlar** : ekologiya, milliy tajriba, xalqaro tajriba, qayta tiklanadigan energiya, ekologik barqarorlik, ekobarqarorlikda Kosta – Rika metodi, ekologik turizm, ekologik loyixalash, issiqxona gazlari, atrof muhit samaradorligi indeksi.*

ABSTRACT

In this article, the general and necessary aspects of ensuring environmental stability, the protection of the environment and biological diversity, the use of natural resources, and the impact of the use of renewable energy sources on the environmental stability of the country are revealed by studying Uzbekistan and international experiences. directed.

***Key words:** ecology, national experience, international experience, renewable energy, ecological stability, Costa Rica method in eco-sustainability, ecological tourism, ecological planning, greenhouse gases, environmental efficiency index.*

KIRISH

Keyingi yillarda mamlakatimizda aholining hayot darajasini yanada yuksaltirish va boshqa qator chora-tadbirlarni o‘z ichiga olgan Davlat dasturi xalqimiz bilan - maslahatlashgan holda obdan muhokamadan o‘tkazilib, so‘ngra qabul qilinishi an‘anaga aylandi. Mazkur amaliyot, avvalo, xalq bilan muloqot tamoyili asosidagi islohotlarimizning amaldagi natijasi, desak, mubolag‘a bo‘lmaydi. Zero, xalqimiz o‘z taqdiri ila bog‘liq bo‘lgan har bir konseptual hujjat bilan tanishib chiqishi lozim. Bu yurtimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirishi bilan birga, shu zaminda yashayotgan fuqarolarda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga nisbatan daxldorlik hissini uyg‘otmoqda. Mazkur amaliyotning ekologik sohadagi amaliy ifodasi sifatida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 30.10.2019 yildagi PF-5863-son 2030 –

yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi farmonini keltirish mumkin. Mazkur farmonning milliy maqsadi sifatida atrof muhit obyektlarini (atmosfera havosi, suv, er, tuproq, yer qa'ri, bioxilma-xillik, qo'riqlanadigan tabiiy hududlar) antropogen ta'sir hamda boshqa salbiy ta'sir qiluvchi omillardan saqlash va sifatini ta'minlash keltirib o'tilgan. Xo'sh ushbu maqsadni amalga oshirishda xalqaro va milliy tajriba mutanosibligi qay darajada.

Insoniyat taraqqiyotining barcha davrlarida va bosqichlarida tabiat bilan o'zaro muvozanatda, bir biriga bog'liq ravishda rivojlanib kelgan. Yaqin tarixda boshqa sohalarda o'zaro dunyo xalqlari o'rtasida bo'lgani kabi ekologik sohada ham integratsiyalar muhim ahamiyatga ega. Bizning davrimizda atrof-muhit barqarorligini saqlash, bunda xalqaro hamjamiyat tajribasini o'rganish ayniqsa muhimdir. Atrof-muhit barqarorligining xalqaro usullari - bu tabiiy resurslardan tejamkor foydalanishni ta'minlash va ekologik muvozanatni saqlash uchun qo'llaniladigan yondashuvlar. Demak, atrof muhit barqarorligini saqlashda xalqaro tajriba nimalarni ko'rsatyapti. O'zbekiston sharoitida bu usullarni qo'llash amaliyoti nechog'liq samara beradi?

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha xalqaro amaliyot tabiiy resurslardan foydalanishni tartibga soluvchi qonunlar va qoidalarni, shuningdek, Xalqaro standartlashtirish tashkiloti kabi tashkilotlar tomonidan belgilangan ekologik standartlarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Ekologik barqarorlikning yana bir usuli - tabiiy resurslardan kamroq foydalanadigan va atrof-muhitni ifloslantirmaydigan texnologiyalardan foydalanish. Bunday texnologiyalar quyosh, shamol yoki gidroenergetika kabi qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi.

Atrof-muhit barqarorligining xalqaro usullari, shuningdek, odamlarning tabiiy resurslardan barqaror foydalanish va tabiatni muhofaza qilish zarurligi to'g'risida xabardorligini oshirish uchun ta'lim va targ'ibotni o'z ichiga oladi.

Va nihoyat, ekologik barqarorlikni qo'llab-quvvatlash uchun nazorat qonunchiligi ham qo'llanilmoqda. Hukumatlar va mintaqaviy tashkilotlar to'xtatuvchilarni ekologik standartlarga rioya qilishga va tabiiy resurslar tarmog'ini isrof qiladigan texnologiyalardan foydalanishga undash uchun soliqlar, imtiyozlar va imtiyozlarni belgilashlari mumkin.

Yuqorida sanab o'tilgan usullar bu butun dunyo tomonidan etirof etilgan va aksariyat davlatlar tomonidan amaliyotga qo'lalanilayotgan barqarorlikni ta'minlash

usullari hisoblanadi. Bu bilan birga dunyo ekologiya tashkiloti tomonidan ekologik barqaror davlat sifatida tan olingan davlatlar ham mavjud bo'lib ularni barqarorlikni ta'minlashdagi metodlarini o'rganish ham muhim ahamiyatga ega. Dunyoning ekologik barqarorlik jihatdan yuqori turuvchi mamlakatlari qatoriga

1. Kosta-Rika atrof-muhit va biologik xilma-xillikni muhofaza qilishga katta e'tibor qaratadigan yetakchi barqaror mamlakatdir.

2. Shvetsiya issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va qayta tiklanadigan energiya manbalariga o'tish bo'yicha faol choralar ko'rayotgan davlatdir.

3. Norvegiya dunyodagi eng ekologik toza mamlakatlardan biri bo'lib, energiya samaradorligi va barqaror transport tizimlariga muntazam ravishda sarmoya kiritadi.

4. Finlyandiya energiyaning katta qismi qayta tiklanadigan manbalardan ishlab chiqariladigan davlat bo'lib, atrof-muhitni saqlash uchun ko'plab innovatsion texnologiyalar yaratilmoqda.

5. Islandiya energiya geotermal va gidroelektr manbalaridan ishlab chiqariladigan, shuningdek, suvni tozalash darajasi yuqori bo'lgan mamlakatdir.

6. Daniya CO₂ emissiyasining eng past darajasiga ega bo'lgan va chiqindilarni yig'ish va qayta ishlash bilan shug'ullanadigan mamlakatdir.

7. Shveysariya chiqindilarni utilizatsiya qilish va qayta ishlash tizimi juda rivojlangan, qayta tiklanadigan energiya manbalaridan ham faol foydalaniladigan davlatdir.

8. Avstriya issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish va barqaror texnologiyalarni rivojlantirish bo'yicha davlat darajasida choralar ko'ruvchi mamlakatdir.

9. Kanada tabiiy resurslarning ulkan zahiralarga ega, lekin ayni paytda bioxilma-xillikni saqlash va atrof-muhit ifloslanishini kamaytirish bo'yicha faol ish olib borayotgan davlatdir.

10. Estoniya energiyaning katta qismi qayta tiklanadigan manbalardan ishlab chiqariladigan mamlakat bo'lib, ular suvni tozalash va chiqindilarni yo'q qilish bo'yicha ham faol ishlamoqda.

Endi dinyoning eng yuqori reytingida turuvchi davlatlar misloda barqarorlikni ta'minlash usullarini ko'rib chiqsak! Kosta-Rika - Markaziy Amerikada joylashgan davlat bo'lib, atrof-muhitni muhofaza qilishga innovatsion yondashuvi bilan mashhur bo'lgan davlatdir. Atrof-muhitni muhofaza qilishning Kosta-Rika usuli tabiatni saqlash va unga salbiy ta'sirlarni kamaytirishga qaratilgan ekologik amaliyotlar to'plami ahamiyatli hisoblanadi.

Ekologik barqarorlikni ta'minlashning Kosta-Rika metodi quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. Biologik xilma-xillik - Kosta-Rika tropik o'rmonlar, okeanlar, mangrovlar va boshqalar kabi turli ekotizimlarni himoya qiluvchi milliy bog'lar va qo'riqxonalar tizimini joriy qildi.

2. Ekologik turizm – davlat tashrif buyuruvchilarga tabiat go'zalligini ko'rish va qadrlash imkoniyatini yaratish maqsadida turizmni faol rivojlantirmoqda. Bu esa tabiatni muhofaza qilish, ish o'rinlari yaratishni rag'batlantirmoqda.

3. Energiya - Kosta-Rika butunlay qayta tiklanadigan energiyadan foydalanishga o'tdi.

4. Ekologik loyihalash - shahar muhiti tabiatga salbiy ta'sirni kamaytirish imkoniyatini hisobga olgan holda loyihalashtiriladi.

Kosta-Rika usuli bir necha o'n yillar davomida muvaffaqiyatli qo'llanilib kelinmoqda va uning biologik, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy o'lchovlarni o'zida mujassam etgan atrof-muhitni muhofaza qilish yondashuvi barqaror ekotizimlarni yaratishga intilayotgan ko'plab mamlakatlar tomonidan qo'llaniladi.

Ikkinchi, nisbatan quyi pog'onada bo'lgan Kichik Boltiqbo'yi davlati Estoniyaning ekologik barqarorlikni ta'minlashdagi usuli samarali hukumat dasturlari va atrof-muhitni muhofaza qilish tashabbuslarida jamoatchilik ishtiroki orqali ekologik barqarorlikni namoyish etadi. Ushbu yondashuvning ba'zi asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- ekologik omillarni hisobga olgan holda iqtisodiy rivojlanish, bu esa mamlakatni atrof-muhit hisobiga emas, balki uni saqlash va hurmat qilish uchun rivojlantirish imkonini beradi.

- energiya tejash sohasidagi innovatsiyalar. Bunga shamol energiyasi va quyosh panellaridan foydalanish kabi yangi texnologiyalar va dasturlarni ishlab chiqish, shuningdek, OECD mamlakatlari bilan hamkorlikni kengaytirish orqali erishilmoqda.

- qat'iy ekologik standartlar. Buning uchun chiqindilarni chiqarish va boshqa parametrlarni tartibga soluvchi, firma va korxonalar faoliyatiga cheklovlar belgilovchi maxsus qonunlar va qoidalar yaratilgan.

- Ekologik harakatda jamoatchilik ishtiroki: Estoniya fuqarolari ekologik tashabbuslarda faol ishtirok etadilar, ekologiya sohasidagi huquqbuzarliklar holatlarida norozilik aksiyalarini tashkil qiladilar.

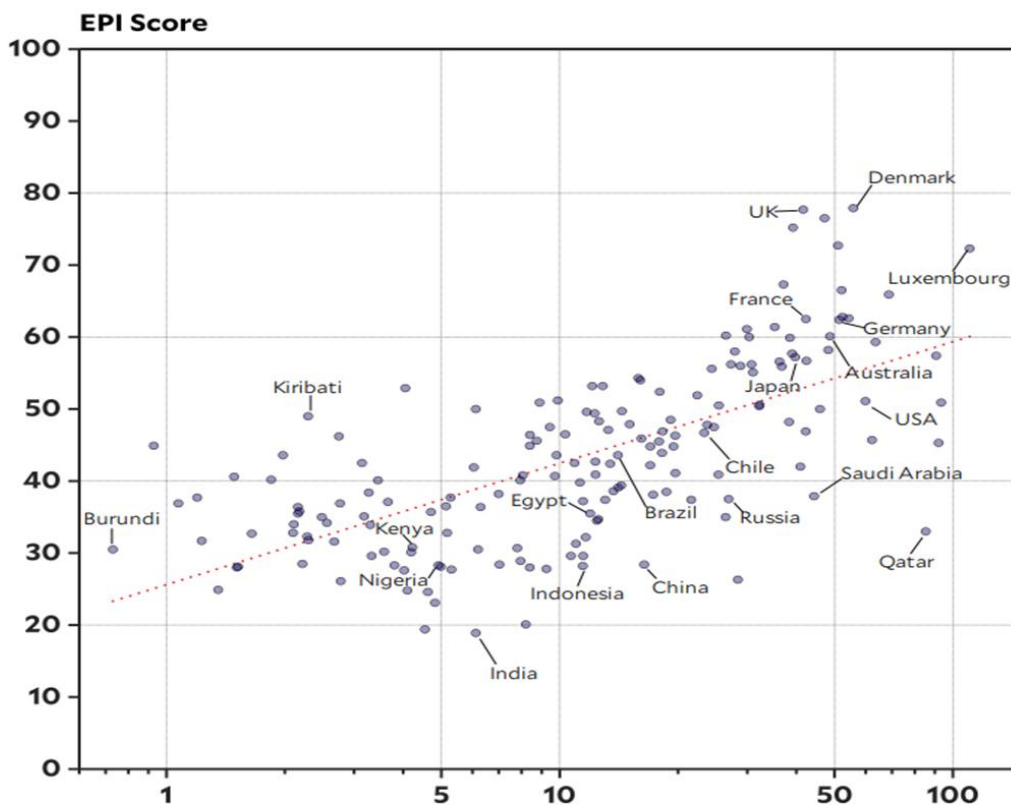
Shunday qilib, Estoniya hukumat va fuqarolar ekologik barqaror jamiyat yaratish uchun qanday hamkorlik qilishlari mumkinligining yorqin namunasidir.

Atrof muhit muhofazasi va ekologik barqarorlik indeksi bilan ishlovchi yana shunday xalqaro tashkilotlardan biri Dunyoning eng toza mamlakatlari reytingi har yili monitoring qiluvchi Yer ekologiya huquqi va siyosati markazi tomonidan tuziladi. Ekologik samaradorlik tadqiqoti mamlakatning ekologiya va tabiiy

resurslardan foydalanish holati bo'yicha erishgan yutuqlarini 10 ta toifadagi 22 ta ko'rsatkich asosida o'lchaydi, ular tabiiy muhit holatining turli jihatlarini va uning ekologik tizimlarining hayotiyiligini, bioxilma-xillikni saqlash, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish, aholi salomatligi va xo'jalik faoliyati amaliyoti va uning atrof-muhitga ta'siri darajasi, shuningdek ekologiya sohasidagi davlat siyosatining samaradorligi. Atrof-muhit samaradorligi indeksi o'rtacha 2 yilda bir marta yangilanadi.

Atrof-muhit samaradorligi indeksi (EPI) ma'lumotlarga boy barqarorlik ko'rsatkichlari kartasini taklif etadigan ilg'or ilmiy xulosalarga asoslanadi. 40ga yaqin ishlash ko'rsatkichlaridan foydalangan holda, EPI 180 mamlakatni himoya qilish bo'yicha milliy sa'y-harakatlari bo'yicha reytingni tuzadi atrof-muhit salomatligi, ekotizim hayotiyiligini oshirish va iqlim o'zgarishini yumshatish bo'yicha. Ushbu ko'rsatkichlarni o'lchash davlatlarning xalqaro miqyosda uchrashishga qanchalik yaqin aniq barqarorlik maqsadlari ham nomoyon bo'lishini EPI tadqiqotlarining asosiy mohiyatini ko'rsatadi. Quyida EPI ning oxirgi tadqiqot natijalari keltirilgan (1 rasm)

1 - rasm

O‘zbekiston o‘zining ekologik holatini yaxshilash va ekologik barqarorlikka erishish uchun o‘tgan yillar davomida katta sa’y-harakatlarni amalga oshirdi. Mamlakatning ushbu sohadagi yutuqlaridan ba’zilari:

1. Mamlakat iqlim bo‘yicha Parij bitimini imzoladi va issiqxona gazlari chiqindilarini kamaytirish bo‘yicha milliy harakat dasturini qabul qildi.

2. O‘zbekiston quyosh va shamol energiyasi kabi qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirmoqda. Masalan, Markaziy Osiyoda 100 megavatt quvvatga ega birinchi quyosh elektr stansiyasi qurildi.

3. Daryo va ko‘llardagi tozalash inshootlarini modernizatsiya qilish, suv sifatini nazorat qilish loyihalari amalga oshirildi.

4. Daraxt ekish va shahar bog‘larini barpo etish ishlari olib borilmoqda va shaharlarda havo ifloslanishiga qarshi kurash choralari ko‘rildi.

5. Biologik xilma-xillikni saqlash va qo‘riqxonalar, milliy bog‘lar va boshqalar kabi tabiiy resurslarni saqlash choralari ko‘rildi.

Bu yutuqlar O‘zbekistonda mamlakatda ekologik barqaror rivojlanishga erishish yo‘lida faol ish olib borilayotganidan dalolat beradi.

Biroq ko‘rilayotgan chora-tadbirlarga qaramay, O‘zbekistonda ekologik vaziyat noqulayligicha qolmoqda. Mamlakatning ayrim shaharlari, masalan, Toshkent va Samarqand mintaqadagi eng ifloslangan shaharlar qatoriga kiradi. Shuningdek, ruxsatsiz chiqindixonalar muammosi, aholini atrof muhit ekologik holati bilan tanishtirish, tabiiy texnikalar ishlab chiqarish, organik ta‘minlash buyumlarini rivojlantirish, zamin va suv manbaini boyitish, ekologik savodxonlikni oshirish, ekologiya huquqi sohasida huquqbuzarliklarni monitoring qilish va profilaktikasini yuritish, sohaga oid kadrlar zahirasini o‘stirish, aholining turmushga sarflanadigan xarajatlarni kamaytirish, yuridik tizimni yaxshilash, xavfsizlik va zaharlanishni kamaytirish va to‘xtatish ham dolzarbligicha qolmoqda.

REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni “2030 yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining atrof muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 2022 yil 20 dekabr. – “Xalq so‘zi” gazetasi, 2022 yil 21 dekabr soni.
3. Shavkat Mirziyoyev. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2021.

4. “BMT ming yillik taraqqiyot dasturi” Xalq so‘zi gazetasi 2010 yil 15 sentabr soni .
5. “Ekologik barqarorlikni ta’minlash ustuvor vazifa”. “Xalq so’zi” 05 iyun 2018 yil soni.